

Βιβλιοπαρουσίαση

**«1922–2022. 100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ο τραγικός
ξεριζωμός των Χριστιανικών πληθυσμών της Ανατολής. Οι διαδρομές
σωτηρίας προς την Ελλάδα»**

Μαρία Κουμαριανού

Διδάσκουσα ΕΚΠΑ

Δήμος Νέας Ιωνίας – Κέντρο Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ), *1922–2022. 100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ο τραγικός ξεριζωμός των Χριστιανικών πληθυσμών της Ανατολής. Οι διαδρομές σωτηρίας προς την Ελλάδα*, (Εισαγωγικό σημείωμα, Λουκάς Χριστοδούλου για το Διοικητικό Συμβούλιο, Πρόλογος, Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ), εκδ. ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ, Νέα Ιωνία 2022, σελ. 614. ISBN: 978-618-86109-0-3

Το βιβλίο «**1922–2022. 100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ο τραγικός ξεριζωμός των Χριστιανικών πληθυσμών της Ανατολής. Οι διαδρομές σωτηρίας προς την Ελλάδα**», που εκδόθηκε από τον **Δήμο Νέας Ιωνίας – Κέντρο Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού**, δεν είναι ένα απλό επετειακό αφιέρωμα. Είναι ένα μνημόσυνο μνήμης και συνείδησης, ένας τόπος όπου η Ιστορία συναντά τον ανθρώπινο πόνο και η συλλογική εμπειρία μετατρέπεται σε ηθική παρακαταθήκη, μια γέφυρα ανάμεσα στην ιστορική γνώση και στο συλλογικό τραύμα, ένα βιβλίο που φιλοδοξεί –και σε μεγάλο βαθμό το κατορθώνει– να ανασυνθέσει τον χαμένο κόσμο της Μικράς Ασίας μέσα από τεκμήρια, αφηγήσεις και σιωπές.

Στον Πρόλογο του βιβλίου (σελ. 9-12), ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με τα ιστορικά γεγονότα που οδήγησαν στον ξεριζωμό. Οι συγγραφείς δεν εξιδανικεύουν τη Μεγάλη Ιδέα• αντίθετα, την προσεγγίζουν με κριτικό βλέμμα. Αναδεικνύουν την τραγική αναντιστοιχία ανάμεσα στους εθνικούς στόχους και τις πραγματικές δυνάμεις του ελληνικού κράτους, την υποτίμηση της ανθεκτικότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και –κυρίως– την αυταπάτη ότι η στήριξη των Μεγάλων Δυνάμεων ήταν δεδομένη. Η ήττα στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 παρουσιάζεται ως προειδοποιητικό καμπανάκι που αγνοήθηκε, προαναγγέλλοντας τη χρεοκοπία ενός οράματος που δεν στηρίχθηκε στον ρεαλισμό.

Ο Πρόλογος συνεχίζει με τη φλεγόμενη Σμύρνη του 1922, εκεί όπου σβήνει βίαια ένας κόσμος αιώνων και μαζί του οι βεβαιότητες του ελληνισμού της Ανατολής. Ο ξεριζωμός ενάμιση εκατομμυρίου ανθρώπων δεν παρουσιάζεται απλώς ως ιστορικό γεγονός, αλλά ως βαθύ ρήγμα στη συλλογική μνήμη, που συρρίκνωσε την Ελλάδα στα ευρωπαϊκά της όρια και μετέτρεψε την απώλεια σε μόνιμο τραύμα. Η Σμύρνη αναδύεται ως σύμβολο πολιτισμού και ακμής, μια πόλη που χάθηκε στις φλόγες μαζί με τα όνειρα μιας εποχής.

Μέσα από μια αναδρομή στις απαρχές του εθνικού οράματος, η αφήγηση επιστρέφει στο 1821 και στη Μεγάλη Ιδέα, φωτίζοντας το πέρασμα από την ελπίδα της απελευθέρωσης στην υπέρβαση των πραγματικών δυνατοτήτων. Η μορφή του Ελευθερίου Βενιζέλου δεσπόζει ως φωνή ρεαλισμού σε έναν κόσμο διχασμένο, ενώ τα γεγονότα γύρω από τη Συνθήκη των Σεβρών και τις εκλογές του 1920 προβάλλονται ως κρίσιμα σημεία καμπής. Η διάψευση των προσδοκιών και η μεταστροφή των διεθνών συσχετισμών οδηγούν αναπόφευκτα στην κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας.

Στο επίκεντρο όμως παραμένει ο άνθρωπος. Οι διαδρομές σωτηρίας προς την Ελλάδα, γεμάτες φόβο, ελπίδα και πόνο, ολοκληρώνουν μια αφήγηση που δεν περιορίζεται στην καταγραφή της καταστροφής, αλλά μετατρέπεται σε ύμνο μνήμης για έναν ελληνισμό που ξεριζώθηκε, μα δεν σίγησε.

Από τις πρώτες του σελίδες γίνεται φανερό ότι ο σκοπός του βιβλίου δεν είναι μόνο να καταγράψει τα γεγονότα του 1922, αλλά να αποδώσει **το μέγεθος της απώλειας**: όχι μόνο εδαφικής ή πληθυσμιακής, αλλά πολιτισμικής, κοινωνικής και υπαρξιακής. Η Μικρασιατική Καταστροφή δεν προσεγγίζεται εδώ ως ένα στιγμιαίο ιστορικό γεγονός, αλλά ως το τελικό στάδιο μιας μακράς διαδικασίας διωγμών, ανατροπών και βίαιης αποδιάρθρωσης ενός πολυαιώνιου ελληνικού κόσμου.

Κεντρικός άξονας του βιβλίου είναι οι **πόλεις της Μικράς Ασίας**. Η αφήγηση οργανώνεται γύρω από τις σημαντικότερες εστίες του μικρασιατικού Ελληνισμού, οι οποίες παρουσιάζονται όχι ως αφηρημένα τοπωνύμια, αλλά ως ζωντανοί οργανισμοί με ιστορία, κοινωνική δομή και πολιτισμική ταυτότητα. Κάθε πόλη αποκτά τη δική της φωνή: τη γεωγραφική της θέση, τον ρόλο της στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο, την εξέλιξή της μέσα στους αιώνες έως τον Διωγμό.

Ιδιαίτερη αξία έχει η **συστηματική καταγραφή των πληθυσμιακών δεδομένων**. Ο αριθμός των κατοίκων, η σύνθεση των θρησκευτικών κοινοτήτων, η συνύπαρξη –συχνά εύθραυστη– Ελλήνων, Αρμενίων, Μουσουλμάνων και άλλων ομάδων, παρουσιάζονται με ακρίβεια και χωρίς ιδεολογικές υπεραπλουστεύσεις. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει στον αναγνώστη να κατανοήσει τη Μικρά Ασία ως έναν σύνθετο, πολυεθνικό χώρο, όπου ο

ελληνικός πληθυσμός δεν ήταν απλώς παρών, αλλά συχνά πρωταγωνιστικός στον οικονομικό, πνευματικό και πολιτισμικό βίο.

Το βιβλίο δίνει έμφαση στις **κοινοτικές δομές** που συγκροτούσαν τον μικρασιατικό Ελληνισμό. Σχολεία, νοσοκομεία, εκκλησίες, φιλανθρωπικά ιδρύματα, εμπορικοί σύλλογοι και εκπαιδευτικά σωματεία δεν αναφέρονται απλώς ως αριθμητικά στοιχεία, αλλά ως αποδείξεις ενός υψηλού επιπέδου οργάνωσης και συλλογικής αυτοσυνείδησης. Μέσα από αυτές τις δομές αναδεικνύεται ένας κόσμος που δεν επιβίωνε παθητικά μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά παρήγαγε πολιτισμό, παιδεία και κοινωνική συνοχή.

Ιδιαίτερα εύστοχη είναι η αναφορά στις **οικονομικές ασχολίες των κατοίκων**. Έμποροι, ναυτικοί, τεχνίτες, αγρότες, βιοτέχνες, δάσκαλοι και κληρικοί συνθέτουν ένα μωσαϊκό παραγωγικής δραστηριότητας που εξηγεί και τον φθόνο αλλά και τη στοχοποίηση του χριστιανικού στοιχείου. Το βιβλίο δεν αποφεύγει να επισημάνει ότι η οικονομική ευρωστία πολλών ελληνικών κοινοτήτων υπήρξε ένας από τους λόγους που προκάλεσαν την εχθρότητα και, τελικά, τη βία.

Παράλληλα, ιδιαίτερη θέση κατέχουν τα **ήθη και τα έθιμα** των πόλεων και των χωριών της Μικράς Ασίας. Μέσα από περιγραφές εορτών, γάμων, θρησκευτικών τελετών, καθημερινών συνηθειών και λαϊκών παραδόσεων, ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με έναν κόσμο οικείο και ταυτόχρονα χαμένο. Αυτές οι σελίδες προσδίδουν στο βιβλίο μια λογοτεχνική διάσταση, καθώς η Ιστορία παύει να είναι απλώς αφήγηση γεγονότων και γίνεται εμπειρία ζωής.

Το έργο δεν περιορίζεται στο 1922, αλλά φωτίζει και τους **προγενέστερους διωγμούς**, δείχνοντας ότι η Καταστροφή δεν υπήρξε κεραυνός εν αιθρία. Οι διώξεις, οι εκτοπισμοί, τα τάγματα εργασίας και η σταδιακή αποδόμηση των ελληνικών κοινοτήτων παρουσιάζονται ως προοίμιο της τελικής τραγωδίας. Αυτή η ιστορική συνέχεια προσδίδει βάθος στην αφήγηση και αποτρέπει την επιφανειακή ανάγνωση των γεγονότων.

Συγκλονιστική είναι η ενότητα που αφορά τις **δυσκολίες της μετάβασης προς την Ελλάδα**. Οι διαδρομές σωτηρίας, συχνά μέσα από λιμάνια, κακοτράχαλα μονοπάτια ή αυτοσχέδια μέσα μεταφοράς, περιγράφονται με τρόπο λιτό αλλά δραματικό. Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι η φυγή δεν ήταν απλώς γεωγραφική μετακίνηση, αλλά μια εμπειρία οριακή, όπου η ζωή και ο θάνατος χωρίζονταν από μια τυχαία συγκυρία.

Τέλος, το βιβλίο αφιερώνει εκτενή χώρο και στο **προσφυγικό βίωμα στην Ελλάδα**. Οι τόποι εγκατάστασης, οι συνθήκες υποδοχής, η φτώχεια, οι ασθένειες, αλλά και η καχυποψία που συχνά αντιμετώπισαν οι πρόσφυγες από τον γηγενή πληθυσμό, καταγράφονται με ειλικρίνεια. Ωστόσο, η αφήγηση δεν εγκλωβίζεται στη θυματοποίηση.

Αναδεικνύεται η δύναμη προσαρμογής, η εργατικότητα και η πολιτισμική συμβολή των προσφύγων, οι οποίοι μετέφεραν μαζί τους γνώσεις, δεξιότητες και έναν πλούτο παραδόσεων που άλλαξε οριστικά το πρόσωπο της σύγχρονης Ελλάδας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι το βιβλίο εκδίδεται από έναν **δήμο με έντονη προσφυγική ταυτότητα**, τη Νέα Ιωνία. Αυτό προσδίδει στο έργο έναν χαρακτήρα βιωματικό και όχι απλώς ακαδημαϊκό. Η μνήμη εδώ δεν είναι θεωρητική· είναι ενσωματωμένη στον αστικό χώρο, στα τοπωνύμια, στις οικογενειακές αφηγήσεις, στις σιωπές των προηγούμενων γενεών.

Σε επίπεδο ύφους, το βιβλίο ισορροπεί επιτυχώς ανάμεσα στην ιστορική τεκμηρίωση και στη λογοτεχνική ευαισθησία. Η γλώσσα είναι καθαρή, χωρίς υπερβολική ρητορεία, αλλά ταυτόχρονα φορτισμένη με συναίσθημα. Δεν επιδιώκει να συγκινήσει εύκολα, αλλά αφήνει τα γεγονότα και τις ανθρώπινες ιστορίες να μιλήσουν από μόνες τους.

Ιδιαίτερη βαρύτητα στο βιβλίο προσδίδει το γεγονός ότι οι συγγραφείς του είναι απόγονοι Μικρασιατών, δεύτερης και τρίτης γενιάς· φορείς μιας μνήμης που δεν έζησαν άμεσα, αλλά κληρονόμησαν ως ψίθυρο, ως αφήγηση και ως χρέος. Με σεβασμό στην ιστορική αλήθεια και ταυτόχρονα με συναισθηματική εγρήγορση, προσεγγίζουν ο καθένας την ιδιαίτερη πατρίδα του όχι ως χαμένο τόπο νοσταλγίας, αλλά ως ζωντανό κομμάτι της ταυτότητάς του. Η ματιά τους είναι νεότερη, απαλλαγμένη από τη βιωματική αγωνία των πρώτων προσφύγων, όμως παραμένει βαθιά συγκινητική, γιατί αντλεί από τις αφηγήσεις των προγόνων, από τις σιωπές και τα άρρητα τραύματα. Έτσι, η γραφή τους λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στις γενιές, μετατρέποντας την προσωπική καταγωγή σε συλλογική μνήμη και την ιστορία σε πράξη συνέχειας.

Συνολικά, το «**1922–2022**» αποτελεί ένα πολύτιμο έργο μνήμης και γνώσης. Δεν απευθύνεται μόνο στον ιστορικό ή τον ερευνητή, αλλά σε κάθε αναγνώστη που επιθυμεί να κατανοήσει τι χάθηκε στη Μικρά Ασία και πώς αυτό το χαμένο κομμάτι εξακολουθεί να ζει μέσα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Είναι ένα βιβλίο που δεν κλείνει απλώς έναν αιώνα από την Καταστροφή, αλλά ανοίγει έναν διάλογο με το παρελθόν, ζητώντας από τον αναγνώστη όχι μόνο να θυμηθεί, αλλά και να στοχαστεί. Είναι μια ηθική υπενθύμιση ότι η Ιστορία δεν τελειώνει με τις συνθήκες και τις ήττες, αλλά συνεχίζει να ζει μέσα στις μνήμες, στις αφηγήσεις και στις πόλεις που ξαναχτίστηκαν από τον πόνο. Ένα βιβλίο απαραίτητο όχι μόνο για να θυμόμαστε τι χάθηκε, αλλά για να κατανοούμε ποιοι είμαστε.